

Cursul festiv susținut de **prof. univ. dr. Adrian Neculau** (Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației)
la deschiderea anului universitar 2011-2012

Universitățile din Universitate. Construcție și ruptură identitară în câmpul universitar

La momente aniversare sau festive, ca cel de față, suntem tentați să adoptăm un discurs generalizator, mobilizator, din care nu pot lipsi cuvinte-cheie precum „vocație”, „identitate”, „profesionalism”, „dăruire” și altele care descriu orientarea spre performanță a înaintașilor și invocă competența morală cu care au slujit instituția. Fondatorii și cei ce i-au urmat au devenit modele, portretele lor se găsesc în galeria personalităților Universității, în Sala Senatului, numele lor e înscris în memoria afectivă a fiecărui membru al corpului universitar. Noi îi percepem astăzi ca pe niște eroi, cavaleri ai culturii și ai științei, înconjurați de învățăcei și de urmași, muncind într-o benefică armonie.

Vă propun să privim mai de aproape viața Universității noastre, îndeosebi în momentele cheie, să reevaluăm rolurile unor actori sociali importanți, să refacem altfel drumul construcției instituționale și cel al dobândirii identității. Unii colegi, cărora le-am împărtășit acest proiect, m-au consiliat să renunț; la această întâlnire, mi-au spus, vor fi mulți studenți din anul I și ei trebuie încurajați, mai ales prin cuvinte stimulative, antrenante. Eu cred însă că anul acesta au intrat în Universitate mulți tineri care au trecut un examen adevărat, mă refer la Bacalaureat, au discernământ și pot fi tratați ca niște parteneri diligenți de dialog. Cuvântul meu se adresează tuturor studenților prezenți, celor ce-i susțin prin prezența lor aici, părinților, dar și colegilor-profesori, mai tineri sau din generațiile care s-au identificat cu viața Universității, mai ales în momentele de răscruce.

Discursul fondatorilor

Fondatorii, primii profesori ai noii universități, fondată în 1860, au venit cu un discurs modern, însușit adesea în marile universități apusene, încercând să transfere spiritul și cutumele acestor școli înalte. Considerăm „fondatori” primii profesori care au întemeiat învățământul la universitatea ieșeană și prelungim, convențional, perioada aceasta până la Primul Război Mondial. Ei au avut vocația ctitoriei, au inaugurat o perioadă clasicistă și au instaurat gândirea științifică și rațională în câmpul universitar ieșean. S-au identificat cu decursul întemeietor, cu ideologia construcției. **Cu prilejul celei de a 149-a aniversări a primei**

universității ieșene (în octombrie 2009), academicianul Viorel Barbu a susținut o prelecție incitantă, **"Universitatea din Iași - un proiect de succes și evoluție în orizont închis"**, susținând ideea că fondatorii nu au fost stimulați atât de spiritul național, de evoluția societății și școlilor românești din epocă, ci de curentul modernizării, de spiritul european pe care l-au adus și transplatat; un model de succes în cultura europeană, acela al **Universității Humboldtiene care, în forme și structuri apropiate, funcționa în mai toate statele continentului; „un concept radical diferit"**, al cărui spirit izvora, în Europa, dintr-o nouă orientare: **despărțirea de universitatea medievală. Vectorii săi: vocația culturală, articularea ethosului național pe cel științific, cultivarea limbii și a istoriei.**

Probabil că, în primii ani, primele decenii, discursul fondator a fost mobilizator, unificator, îmbărbătând noua elită să se articuleze spiritului european al vremii. În realitate, în câmpul universitar, chiar și fondatorii au avut, însă, adesea, opozanți, fie din exterior, fie din interior. Au fost uneori contestați, adesea s-au organizat în grupări de inspirație psihosocială pentru a rezista sau pentru a-și impune ideile și adepții, au făcut parte din coaliții de putere sau de opoziție. Un sociolog american important, Erving Goffman, care a fost și președintele Asociației Americane de Sociologie, ne atrage atenția că viața socială și profesională, în instituții, se desfășoară pe două paliere: pe scenă și în culise. Cine ignoră motivațiile personale sau de grup ale actorilor sociali, riscă să nu înțeleagă ceea ce se întâmplă pe scenă, subtilitățile jocului real.

Urmașii fondatorilor: făuritorii de bunuri simbolice, norme și ritualuri

Viața universitară a fost și este, peste tot în lume, animată de dezbateri, dispute, confruntări socio-culturale, lupte ideologice și nu numai. Ideea pe care o avansează este că aceste dezbateri și controverse sunt benefice, reliefează eventual slăbiciunile sistemului și-l ajută să se reformeze. În orice instituție care produce bunuri simbolice, în viața socială în general, *disensiunile* sunt acelea care alimentează producția de idei, creativitatea actorilor sociali, inovația. Cercetările psihosociologice au dovedit că nu consensul duce la schimbare și inovație, ci *disputa, confruntarea, conflictul de idei*. Disensiunile, diversificarea și polarizarea opiniilor încurajează comunicarea și reliefa ideilor, iar procesul poate conduce la schimbarea judecăților (1). Mai mult, discuția și dialogul, chiar tensiunile social-psihologice din comunități, rezultat al participării la construcția comună, al comunicării și al interacțiunii între competențe pot elimina extremismele, „excitația ideologică”. Aici e cheia progresului.

Nu vom vorbi deci despre o comunitate omogenă, care există doar în imaginarul unora, ci de grupări, adesea în dispute profesionale, dar și ideologice, în luptă pentru protejarea unor arii de putere. Problematika puterii marchează întreaga existență umană, este esențială pentru grupările profesionale, manifestându-se în diferite forme: dominare, cooperare, autoritate, prestigiu, interes colectiv, supunere, negociere. Conceptul de putere poate fi regăsit în majoritatea științelor sociale: în filosofie, politologie, sociologie, psihosociologie, în teoriile despre grupuri și organizații. Se regăsește în toate domeniile vieții sociale și profesionale, desemnând numeroase comportamente și tipuri de relații sociale sau de influență, indicând voința de a se ajunge la scopuri recunoscute; inclusiv în câmpul universitar. Dacă o relație de putere este identificată de către toți actorii sociali implicați, recunoscându-i-se legitimitatea, devine model de referință. În câmpul universitar, putere înseamnă competență, operă, recunoaștere, dar și alianțe, grupări și regrupări, strategii de afirmare.

Voi exemplifica cu o cercetare recentă a tânărului istoric ieșean, dl. Cătălin Botoșineanu, despre “ritualurile” de recrutare în universitatea ieșeană, în deceniul trei (2). Cazul îmi este și mie cunoscut și de aceea îl utilizez ca exemplu de strategie de putere în câmpul universitar. E vorba de o catedră la Facultatea de Litere, de Psihologie și Estetică, post disputat între două grupări. Puternică în Universitate era atunci, și mai târziu, gruparea cu orientare de stânga, având în frunte pe Garabet Ibrăileanu, directorul “Viații Românești”, secundat de rectorul Traian Bratu și alți profesori prestigioși. Candidatul lor era Mihai Ralea, un tânăr eminent, venit recent cu un doctorat de la Paris, despre ideea de revoluție în doctrinele socialiste, la profesorul Célestin Bouglé; el însuși un republican militant, angajat în luptele sociale din timpul său. Gruparea de stânga îl adoptă pe Ralea cu entuziasm. Erau atât de puternici încât, se știe azi, făceau aproape toate jocurile în Universitate. Dl. Botoșineanu descrie, pe bază de documente și mărturii, culisele cazului, modul în care a fost înlăturat celălalt candidat care ținea cursul de psihologie de 15 ani, Constantin Fedeleş. Știu de la profesorul meu Vasile Pavelcu, Fedeleş era un profesor excelent, erudit și de caracter. Dar n-avea susținere. Ralea ajunge profesor, succede lui Ibrăileanu la conducerea revistei “Viața Românească”, devine deputat țărănist, trece cu dezinvoltură prin Frontul Renașterii Naționale și face carieră de vârf sub regimul comunist. În ultimii ani ai vieții deținea 11 posturi executive și reprezentative, dar steaua sa era în declin. Regimul în slujba căruia se pusese nu-l mai agrea. Era supravegheat, urmărit pas cu pas, i se ascultau telefoanele, roiau în jurul său informatorii. Am găsit acest infern al vieții sale în dosarul său de la CNSAS. A murit, subit, la timp, dosarul s-a închis. Istoria aceasta nu se sfârșește însă aici. Se știe azi că doctoratul lui Ralea n-a fost chiar strălucit, ci obținut cu insistențe penibile la conducătorul său, “bon pour l’orient” și se

mai știe că atunci când Ibrăileanu era internat la o clinică privată din București și nu avea cu ce plăti factura, solicitat, Ralea nu l-a vizitat și nici ajutat, deși era binefăcătorul său (3). Un caz, o istorie, un amănunt biografic, o informație despre viața universitară interbelică. Dar putem azi observa, fără patimă, că cele mai multe concursuri puneau față în față candidați de valoare apropiată, uneori străluciți (cazul concursului în care cei doi candidați au fost Garabet Ibrăileanu și Eugen Lovinescu). Se alegea adesea dintre doi sau mai mulți candidați la fel de buni, concursurile însemnau și luptă de idei, mobilizau energiile, glisau în viața socială, deveneau ferment al progresului. Uneori antrenau și lupte ideologice. Multe dintre cazurile celebre din Universitate, mult mediatizate în epocă și interpretate apoi prin prisma ideologiei dominante, în anii tinereții noastre, vor trebui re-examinate. Iată, avem acum, între altele, o sursă importantă de informații, *Memoriile* fostului secretar-șef al Universității, Nichita Smochină, jurist și istoric eminent, membru de onoare al Academiei Române, apreciat în epocă de mulți profesori de prestigiu, începând cu N. Iorga. El ne transmite informații de prima mână, inclusiv despre profesorul Fedeleș, invocat mai sus, pe care îl considera un mare profesor (4). Istoricii vor trebui să verifice aceste noi mărturii și să re-viziteze situații și personaje al căror portret părea tranșat definitiv. Am ilustrat doar cu un exemplu istoria socială zbuciumată a Universității, situațiile controversate au fost numeroase; numai elucidarea lor va oferi explicații pentru evoluțiile care au urmat. Și chiar pentru situația de azi.

Universitatea, ca producător de bunuri simbolice, de idei și de teorii, de cunoaștere în general, a fost, cum am exemplificat deja și un spațiu al disputelor, arenă a luptelor ideologice, teren al confruntărilor, al alianțelor și taberelor. Al luptei pentru putere. Pentru a se impune și a fi recunoscute, ideile au nevoie de susținere, de adepți, școli, mijloace de difuzare, lideri carismatici. Altfel, descoperiri și idei importante rămân îngropate și uneori triumfă surrogatele, difuzate gălăgios.

Putem acum formula răspicat întrebarea: avem o istorie critică a luptei de idei, a confruntărilor din prima universitate a țării? Avem o evaluare corectă a perioadelor critice și a ravagiilor pe care le-a produs, într-o vreme, consensul, alinierea sub umbrela ideologiei dominante? În istoriile succesive ale Universității noastre acest aspect transpare vag, iar în cazul celor editate în anii controlului ideologic nici nu se putea altfel. Cu prilejul sărbătorilor din 2010 a apărut însă *Istoria Universității din Iași* (sub redacția profesorilor Gheorghe Iacob și Alexandru-Florin Platon). Aproape 800 pagini de text, cărora li se adaugă instrumente de lucru utile: simbolurile (steme, sigilii, drapele), cronologie, bibliografie, indice și un album cu fotografii semnificative (5). Profesori cunoscuți (din generația mea, cum ar fi domnii Ion Agrigoroaiei și Ion Toderașcu) și tineri

istorici contribuie la alcătuirea acestei a cincea istorii a celei mai vechi școli înalte din România. Un volum deosebit de elegant, masiv, o bijuterie de carte. Avem acum o imagine generică a întregii construcții, cu funcție de simbolizare, punând în funcțiune judecata evaluatoare. Nu sunt ocolite momentele dificile, greu de abordat cândva, cum ar fi epurările sau ofensiva ideologiei comuniste.

Comemorările joacă acest rol al reiterării, evocarea unor fapte și locuri fiind mijlocul de a oferi tabloul luptelor și sentimentul (sau iluzia) dăinuirii. Prin difuzarea exemplului și dezvoltarea unei nevoi de a oferi modele cu rol mobilizator, celebrările au rol catalitic. Mai mult: meditația la locul unor acțiuni exemplare, a izbânzilor și eșecurilor, pune în scenă analiza critică a prezentului și prefigurează noi construcții instituționale. Iar spațiile simbolice au rolul de a utiliza tradiția în folosul schimbării, invitând la un alt viitor. Pentru unii, lectura unei asemenea cărți poate avea o funcție nostalgică, provocând trăiri personale, evaluări și proiecte. Alții, cei tineri, pot afla care au fost mizele, cum s-au postat actorii sociali, magiștrii. Cei maturi pot găsi răspunsuri la întrebări care i-au frământat adesea, în cursul carierei lor dramatice. Nu-mi propun aici să recenez cartea, voi observa doar că perioadele dificile sunt prezentate acum în tonuri mai rafinate, luând în seamă și surse altădată imposibil de folosit. Luptele între orientări ideologice opuse sunt nuanțate prezentate, mă refer la tulburările legionare, de exemplu. Lungul interludiu comunist și ravagiile pe care le-a produs apar însă pentru prima oară într-o lucrare de sinteză și felicit pe coordonatori și pe tinerii autori pentru această primă tentativă. Mă voi folosi de cele aproape o sută de pagini, care descriu Universitatea în timpul regimului comunist, pentru o încercare de reconstituire psihosociologică a perioadei și a consecințelor pentru actorii sociali. Meta-analiza e uneori mai edificatoare decât analiza. Dar, mai înainte, vom încerca să răspundem la întrebarea: de ce ar fi oportun, la moment aniversar, solemn, de început de an, când se cere un discurs mobilizator, să invocăm o jumătate de veac de influență nocivă asupra câmpului universitar ieșean? De ce acum, când noi construim viitorul?

Nu voi repeta idei care circulă – cine uita istoria, o repetă! - voi apela din nou la cercetările de psihosociologie. Inconștientul colectiv, imaginarul social sunt produse secundare ale memoriei sociale, iar efectele unor trăiri reprimite, chiar dacă nu au fost trăite de generațiile actuale, lasă urme adânci. Sedimentele se depun, nu pot fi șterse ușor, memoria dureroasă nu poate fi anulată prin tăcere. Numai operația de clarificare a trecutului poate stimula prezentul și viitorul.

Să ne întoarcem la sursa pe care am invocat-o. Înainte de război Universitatea din Iași era o instituție cunoscut și respectată, avea un corp profesoral de elită (între care Ștefan Procopiu, Octav Mayer, Nicolae Dașcovici, Gheorghe Brătianu, Radu Vulpe, Grigore Moisil, Ștefan Bârsănescu, Iorgu Iordan, Petru Caraman, Ion Petrovici, Petre Andrei), “autorități” în domeniile lor, care au creat școli științifice și centre de cercetare (6). Atunci când lucrurile începuseră să se așeze pe un făgaș al modernității, a venit însă războiul și ceea ce a urmat.

Universitatea la răscruce

Reforma învățământului din 1948, așezând structura universității “pe baze democratice, populare și realist științifice” (am reprodus aici formularea epocii, restituită de unul dintre colaboratorii la volum) introducea, de fapt, modelul sovietic de educație, producea o ruptură cu modelul antebelic, desigur imperfect, dar în consonanță cu cele europene. Reperele s-au schimbat atunci brusc și radical: s-au abandonat normele academice de competență și recrutare, s-au instituit noi modele valorice, atașamentul și militantismul partinic au devenit criterii principale de evaluare. În această grilă de lectură intrau “raționalizarea” și epurările, “purificarea politică”, “politehnizarea”, înființarea unor cursuri și catedre de îndoctrinare ideologică obligatorie (7). Au urmat unificări, reduceri, eliminarea unor discipline de tradiție, renunțarea la relațiile cu instituțiile similare din Vest, iar unii profesori au fost licențiați. Într-un cuvânt, un climat de incertitudine și de control ideologic (8). Nici în societate universitatea nu mai avea aceeași influență, iar regimul nu-i mai acorda susținerea cuvenită. Sub “camuflajul” solicitărilor comisiei aliate, guvernul Groza făcea presiuni pentru aliniere, etichetând “atmosfera reacționară” din școala superioară și cerând “un suflu nou”, adică supunere la “noile valori” (9). Profesorii sau studenții care refuzau noile standarde deveneau indezirabili și erau înlăturați, se desființau catedre și posturi, întreaga filosofie a școlii superioare suferea schimbări de fond. Originea socială sănătoasă și gradul de atașament față de regim deveneau criterii de evaluare a competenței științifice și didactice. Comisia de epurare lucra cu sârg, nume de rezonanță erau înlăturate fără scrupule. Între aceștia: Theofil Simenschy, Ștefan Bârsănescu, Constantin Angelescu, Nicolae Bagdasar, Petru Caraman, Petre Botezatu și alții. Cei rămași erau “încadrați” în *Universitatea serală de marxism-leninism* sau în alte forme de “învățământ ideologic și politic”. În același timp se retrăgeau lucrările indezirabile din biblioteci, se întocmeau liste lungi de cărți puse la index și se populariza literatura sovietică; se vânau “ideile greșite” și se urmărea adoptarea unor “poziții partinice”, se încuraja buna “orientare” ideologică (10). A

urmat o lungă perioadă de îndoctrinare, de schimbare sistematică a structurii cognitive a actorilor sociali din Universitate.

Acestea erau condițiile în care lucrau atunci înaintașii noștri. Unii rezistau, reușind să-și conserve gândirea liberă, măcar în spațiul privat, alții intrau în joc, se “integrau”, în limbajul epocii. Efectele acestui “joc social” al disimulării și limbajului dublu n-a rămas fără efect. Chiar și cele mai strălucite minți au plătit tribut. Universitatea s-a stratificat, nu mai acționa ca un corp de elită animat de țeluri nobile - cunoașterea avansată și forjarea caracterelor - ci ca un mozaic sau ca un conglomerat în care opțiunile, direcțiile, gradul de aderare fracționa întregul în mai multe grupări care co-existau, supraveghindu-se reciproc. Arhivele Universității, le-au cercetat mai mulți, între care și colega mea Mariana Momanu, sunt pline de documente care vorbesc despre confruntări, despre răfuieli ce nu pot fi plasate, în nici un caz, sub genericul “dialog academic”.

Chiar dacă, după perioada stalinistă, regimul s-a mai relaxat și condițiile s-au mai ameliorat, controlul ideologic nu a încetat niciodată, iar ritualizarea discursivă și comportamentală stabilea standarde de netrecut. Pentru multe domenii se creaseră însă condiții care echivalau cu moartea clinică. Desigur, chiar în condițiile acestea de instabilitate, mulți dintre profesori și-au găsit echilibrul și forța să se realizeze, în pofida contextului psihosocial alterat. Această stare de incertitudine, amalgam de presiune ideologică și precaritate a condițiilor materiale, soldate cu o atmosferă de suspiciune și teamă de comunicare deschisă, s-a prelungit până în decembrie 1989. La acea dată mai erau în universitate 422 cadre didactice și 4470 studenți. Comparați cu cifrele de astăzi: 37492 studenți și 823 profesori. A început atunci, în 1990, o operațiune masivă de transformări structurale și de reconstrucție identitară (11), s-a elaborat o nouă strategie de dezvoltare, au renăscut unele specializări și au apărut altele noi, Universitatea a reintrat în circuitul universal și a început un proces de schimbare accelerată. Dar istoria este încă prea recentă, voi vorbi mai mult despre această perioadă atunci când se va împlini măcar un sfert de veac de la schimbare, dacă rectorul de atunci mă va invita.

Un studiu de caz

Mă interesează acum, nu numai pe mine, sper, efectele practice ale perioadei de constrângeri și intoleranță; pentru studenți și pentru cadrele didactice. Vreau să exemplific cu un studiu de caz, cu analiza

situației și a consecințelor la o facultate care a avut pierderi însemnate, până la desființare: Psihologia și Științele Educației.

Fondatorii psihologiei la Iași, între care Simion Bărnăuțiu, Vasile Conta, Constantin Leonardescu, C. Dimitrescu-Iași, au venit în Universitate cu un discurs modern, însușit în marile universități apusene, articulându-se spiritului și cutumelor unor școli înalte. Dacă în Europa timpului psihologia era încorporată în trunchiul filosofiei și al științelor naturii, nu se putea alege altă soluție la Iași. Dar Titu Maiorescu, primul rector, deschide calea spre metoda experimentală în psihologie, iar Eduard Gruber, cu un doctorat la W. Wundt, este fondatorul primului laborator de psihologie experimentală în România și în această zonă geografică; și e primul care a ținut un curs de psihologie experimentală, la Iași (12). În interbelic se afirmase un grup profesori reputeți și de tineri de viitor, dar totul a fost destrămat de măsurile luate de autoritățile universitare instalate după război. Unii au fost doar licențiați sau dislocați, alții au fost arestați și au făcut închisoare și/sau muncă forțată. Aceștia nu s-au mai putut întoarce la rosturile lor. Cu toții au fost supuși unei supravegheri stricte, prin informatori, interceptarea corespondenței și ascultarea telefoanelor, inoculându-li-se frica de a se exprima. Au lucrat și au publicat, dar în condiții de intimidare. Iată, **Ștefan Bârsănescu**, personalitate proeminentă a pedagogiei românești, cu un doctorat în Germania, afirmat prin lucrări fundamentale de analiză subtilă și tratate de sinteză, a fost dat afară și a funcționat ca bibliotecar la Politehnică. A fost reintegrat datorită unei întâmplări, pedagogul sovietic Kairov, care vizita România, a întrebat de colegul său. A reapărut la Universitate în 1957, dar știam că a avut mari dificultăți. Motiv să cer dosarul său, la CNSAS, alături de ale altor psihologi și pedagogi care au fost urmăriți, anchetați, condamnați, închiși. Dosarul său de urmărire e halucinant, se consemnau nu doar părerile sale, nu prea era prudent, dar și programul său zilnic, proiectele. Era cel mai important pedagog român al timpului. **Vasile Pavelcu** a studiat la Paris sub îndrumarea celor mai importanți psihologi ai epocii, între care Pierre Janet, H. Piéron, H. Delacroix, A. Lalande, iar în timpul războiului a semnat apelul intelectualilor români către Antonescu. Era un democrat autentic. A întemeiat o facultate de psihologie, sprijinindu-se pe doi tineri asistenți și prieteni, Petre Botezatu și Ernest Stere. Dar facultatea a fost desființată, iar profesorul, care știa limba rusă, făcuse școală în Basarabia, în Imperiul Țarist, a fost dat la Catedra de Limba Rusă. L-am descoperit când am devenit student, la sfârșitul anilor cincizeci, model pentru studenții și asistenții săi. În 1965 a publicat cea mai lucidă și nonconformistă carte de psihologie apărută în timpul regimului comunist, *Drama psihologiei*, intens criticată și incriminată. La 85 de ani i se deschide un nou dosar de urmărire, se ascultau convorbirile din locuința sa și telefonul, era vizitat de binevoitori care informau despre oaspeții săi și discuțiile lor. **Petre**

Botezatu și-a început cariera ca psiholog, când a fost licențiat era conferențiar de psihologia copilului. Făcea parte dintr-un grup de tineri intelectuali de stânga, social-democrați, niște visători, grupați în jurul liderului ieșean, profesorul Al. Claudian. A fost arestat și internat în coloniile de muncă din Deltă, apoi la Onești, unde a muncit până la eliberare. Din dosarul său CNSAS rezultă că muncea 11-13 ore pe zi. A funcționat apoi ca psiholog la CFR, a scris lucrări de psihologie și a revenit la Universitate în 1957, la vârsta de 46 ani; dar la plata cu ora, preda acum logica. Fusese eliberat, dar era considerat încă periculos, pus sub urmărire și înconjurat de grija atentă a organelor. S-a izolat complet în casă, nu se mai ducea la nimeni dintre prieteni, nici nu-i venea aproape nimeni, decât intimitii de altă dată, ca profesorii Ernest Stere și George Pascu de la Filarmonica Iași. Îl întâlnea pe Claudian, îl frecventa pe Vasile Pavelcu. Ca mulți foști universitari ieșeni, un om de stânga, democrat prin structură, animat de dorința de a face bine, militant. Portretele lui Bârsănescu, Pavelcu și Botezatu se găsesc în Sala Senatului. Mai puțin cunoscut astăzi, dar nu mai puțin important, **Al. Claudian**, filosof, sociolog și psiholog, poet și traducător, a fost bursier al statului francez, colaborând cu enciclopediștii Maxime Leroy și Henry Gouhier, a fost **apropiat de Dimitrie Gusti, care i-a propus o poziție la București; dar s-a simțit spiritual mai aproape de Ștefan Zeletin și Petre Andrei, de spiritul Iașului. Un militant de stânga, social-democrat autentic.** Teoretician al conceptului de *eroare*, făcuse „eroarea” să rămână în aripa Titel Petrescu, la ruperea Partidului Social-Democrat. După eliberare a revenit la Iași, dar n-a fost primit la Universitate. Este urmărit cu asiduitate, dosarul său e un adevărat roman de rețea; grup de idealști și teoreticieni izolați, social-democrații deveniseră dușmani ai poporului.

În încheierea acestui paragraf îmi permit să sugerez că ceea ce s-a întâmplat cu psihologia și pedagogia s-a întâmplat, probabil, cu multe domenii. Până nu elucidăm acest trecut care a afectat grav viața universitară ieșeană, munca și viața unor profesori proeminenți, nu vom putea construi un nou ethos în universitatea noastră.

Cuvânt despre identitate

Să interpretăm acum, într-o cheie psihosociologică, evenimentele care s-au petrecut atunci și să identificăm efectele, pe termen lung.

După ce a suportat o traumă morală, orice grup sau colectivitate încearcă să-și refacă imaginea de sine, luptă pentru a dobândi și impune o nouă identitate, suport al încrederii și rampă pentru re-lansare. Într-un

cuvânt, încercă să-și reconstruiască identitatea colectivă și identitățile actorilor sociali, condiție a recunoașterii interne și externe.

Prin *identitate* înțelegem unitatea persoanei, sentimentul continuității, coerența internă, articularea sinelui cu lumea. Identitatea este un produs social, rezultat al asimilării valorilor oferite de comunitate, rezultând solidarizarea cu idealurile grupului de apartenență, acela care ne impregnează. Identitatea nu este nici numai personală, nici numai socială - ea regrupează subiectivitatea cu obiectivitatea, individualul cu socialul. Individul se construiește prin participare la context și prin compararea cu ceilalți, prin confruntarea judecăților sale cu ale altora, prin categorisire socială. Deși are caracteristici unice, particulare, specifice, care-l singularizează, individul își extrage substanța de la grup și comunitate, de la mediul socioprofesional, din participarea la viața instituției, toate aceste atribute precizându-i poziția și situându-l în raport cu alții, cu diferite coduri și norme de clasament care fondează ordinea simbolică. Identitatea se afirmă ca o instanță de referință între imaginar și real, între timpul cronologic al istoriei și cel trăit, real; între personal și social.

Construirea și evoluția identității personale și sociale, profesionale sau comunitare, politice și ideologice, presupune o evoluție caracterizată prin continuitate și discontinuitate, o acțiune continuă de (auto)transformare, traversarea unor experiențe de viață, interacțiune cu contextul (politic, social, ideologic, cultural), implantarea într-un teritoriu dat; o articulare la un context, o muncă de construire a unui spațiu simbolic; o intersecție a socialului (reprezentat de instituție, colective, grupuri) cu individualul, reunind reprezentarea de sine și de altul într-o concepție coerentă asupra existenței. În măsura în care construirea identității se realizează prin transmisie culturală, ancorare ideologică și practici sociale, prin asumarea unor roluri sociale și profesionale, identitatea subiectului social devine un produs al interacțiunii eu-context, o sinteză social-cognitivă între eul propriu și multitudinea de euri cu care subiectul intră în contact.

Când spunem că identitatea socială se construiește prin interacțiune cu alții, nu am lămurit încă etapele acestei construcții, filierele de influențare care se suprapun, începând cu grupul de apartenență, real sau simbolic, expunerea la influențe diverse, grupurile profesionale și instituționale. Modalitățile prin care se construiește identitatea socială sunt numeroase. Cum am spus deja, identificarea cu un anumit tip de valori, prin grupurile profesionale, este primul pas spre asimilarea culturii și credințelor pe care comunitatea profesională le împărtășește. Afirmându-și apartenența la aceste valori, năzuind să fie acceptat și valorizat, actorul social își organizează propria coerență, se distanțează de alții, din exterior, își delimitează un teritoriu

simbolic și-și construiește universul, acordându-l cu al celorlalți. Pentru a încuraja, accelera, consolida această identificare, comunitatea recurge la simboluri și evocări mitice, ritualuri și ceremonii, inventează și pune în funcțiune diferite norme proprii, cu scopul de a obține efecte de diferențiere și inscripția într-o linie și o cultură comună. Așa se obține **identificarea instituțională**, civică și politică. Consecința: cine cucerește comunitatea, are în mână sa și actorii sociali. Modalitatea practică cea mai eficientă, prin care societatea ancorează pe individ, constă în integrarea sa instituțională, prin activitatea desfășurată în interiorul unor instituții și organizații profesionale, politice, sociale. Odată ce o structură instituțională este constituită, după un model dat, ea își consolidează scheletul și articulațiile, face tot ce poate pentru idealul de durabilitate și continuitate, direcționând în acest sens atitudinile și comportamentele actorilor organizaționali, recurgând chiar la constrângeri. Dorința de stabilitate solicită participanților orientarea spre efortul de recunoaștere și menținere.

Organizația își creează un suport teoretic cultural-cognitiv, inspirat din ideologia dominantă și manipulează apoi variabile ca includerea, dobândirea identității, integrarea (un cuvânt mult iubit și utilizat până nu de mult). Există, la fiecare individ, o nevoie de **recunoaștere instituțională**, de integrare într-un ritm colectiv și într-un model organizațional. La rândul său, instituțiile încurajează acest efort de reproducere a inerției, monitorizează comportamentele în vederea întăririi sale. Se utilizează tot felul de mecanisme în vederea articulării unor forțe ce susțin durabilitatea: forța cultural-cognitivă, cea normativă și cea reglatoare. Cuvintele și gesturile devin obișnuite, iar acțiunile și deciziile fiecărui individ vor reproduce modelul colectiv, vor intra într-o rezonanță cu stilul instituțional securizat.

Iată aici rezumată istoria recentă a construirii unei instituții care era obligată să ofere servicii puterii și primea recunoașteri și garanții, transmițându-le apoi membrilor săi. Dacă scopul instituționalizării este prelungirea, punerea în act a valorilor sociale promovate de o societate, de către puterea dominantă, de aici decurge nevoia de antrenare a actorilor sociali pentru consolidarea acestor valori. Cu cât mai bine consolidat este câmpul instituțional, cu atât mai mult controlul structural asupra actorilor este mai relevant. Ei constată că toate problemele sunt comune, că toate soluțiile la aceste probleme sunt social obiectivate și că toate acțiunile trebuie să se desfășoare în cadrul instituțional dat. Vor învăța și apoi actualiza, de câte ori este nevoie, scheme socio-cognitive adecvate, adică se vor acomoda cu modelele normative prescrise de instituție și cu situațiile tipice întâlnite aici, se vor familiariza cu sistemul de control în care s-au format.

Obișnuința și instituționalizarea sunt două funcții care orientează acțiunea. Iar modul de îndeplinire al acțiunii se realizează prin controlul social care acționează ca sistem normativ instituit de gestionarii puterii.

Ceea ce e important de subliniat este faptul că un proces de instituționalizare socială, născut într-o situație socială anume, se prelungește în timp, exercițiile repetate îl consolidează, iar această temporalitate are o influență majoră în ancorarea instituțională. Cu alte cuvinte, obișnuit să se miște într-un anumit context, după anumite reguli, utilizând un anumit limbaj, însușindu-și sistemul normativ al instituției, actorul social se deprinde să reacționeze într-un anumit registru, judecând situațiile și oamenii după modelul în care s-a obișnuit să judece și să acționeze. Socializarea sa și întregul proces de învățare socială pe care l-a parcurs poartă amprenta realității normative cu care s-a obișnuit; prin raționalizare, aceasta devine o *realitate obiectivă*. Fiind singura pe care o cunoaște și în care a învățat să se miște, orice nouă informație o articulează și o ancorează la această realitate a sa. Acesta este contextul social în care s-a format, care i-a livrat o anumită grilă de interpretare a evenimentelor, o anumită istorie, o cultură specifică, un discurs cu anumite caracteristici; iar individul s-a identificat cu toate acestea. Construiește apoi el însuși produse cognitive influențat de stilul instituțional favorizat de context. Această lume a lui, coerentă și unificatoare, nu poate fi decât o lume *obiectivă*, singura pe care o cunoaște, normalitatea lui, pe care se simte dator să o conserve. Este purtătoare de valori, legitimă, obiectivată de practică. Este lumea lui pentru că aici și-a dezvoltat mijloace de articulare la context, instrumentele cognitive cu ajutorul cărora va trata de acum înainte orice informație. Cum spargem această identitate închisă, această coerență constrângătoare care are ca efect stagnarea cognitivă?

Construirea unei noi identități sociale înseamnă o reorganizare a grupurilor umane, o reamplasare a lor pe scara ierarhică, o operațiune de polarizare discriminativă. Strategia cea mai eficientă este declanșarea unor dezbateri autentice, a unor discuții și confruntări de idei, chiar a unor sciziuni vizând realocarea resurselor (putere, resurse materiale, prestigiu moral). Așa s-a întâmplat după 1944. Grupurile cândva bine situate au fost etichetate negativ și plasate la periferia socialului sănătos, pe când indivizii și grupurile mai puțin bine situate au devenit grupuri favorizate, exprimând sănătatea morală a societății și instituției, normalitatea epocii. Aparținerea la prima categorie atrăgea blamul, discriminarea, etichetarea negativă; identificarea cu al doilea grup semnifică înscrierea de partea cea bună, împărtășirea unor credințe și convingeri sănătoase.

Acțiunile colective au fost coordonate apoi spre identitatea colectivă dorită și încurajată. Ceea ce este de subliniat este faptul că identificarea cu un grup nu înseamnă doar proclamarea apartinerii, ci o poziție militantă de categorizare, de subliniere a contrastelor, de îndepărtare de grupul rău situat. O lecție de strategie.

Pentru a disloca identitatea monolită e nevoie de o nouă confruntare, de noi dezbateri, de noi construcții de sens. Începuturile au fost făcute, dar ritmul e încă lent. Au trecut deja două decenii.

Cine poate oare accelera acest ritm? Eu nu am decât un singur răspuns: *schimbarea e o afacere a întregii comunități academice.*

Note bibliografice

- 1) Serge Moscovici, Willem Doise, 1992, **Dissensions et consensus. Une théorie générale des décisions collectives**, PUF, 296 pp. Collection Psychologie sociale, Paris
- 2) Cătălin Botoșineanu, **Între competențe academice și „ritualuri ale cooptării”**. Numirea lui Mihai Ralea la Universitatea din Iași, 2008-2009, Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. Istorie, tom LIV-LV
- 3) Nichita Smochină, 2009, **Memorii**, Editura Academiei, București, 620 p.
- 4) Petre Pandrea, 2000, **Memoriile mandarinului valah**. Editura Albatros, București, 602 p.
- 5) Gheorghe Iacob, Alexandru-Florin Platon (coordonatori), 2010, **Istoria Universității din Iași**, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 772 pagini+album foto
- 6) Vițelaru, A., 2010, Profesorii universității, în **Istoria Universității**, cit. supra, p.493
- 7) Momanu, M., 2005, **Educație și ideologie**, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași
- 8) Vițelaru, A., 2010, Structura universității, în **Istoria Universității**, cit. supra, p.525
- 9) Lazăr, D., 2010, Universitatea și societatea, în **Istoria Universității**, cit. supra, p537
- 10) Nistor, I. 2010, Activitatea didactică și științifică, în **Istoria Universității**, cit. supra, p. 549
- 11) Iacob, Gh., Nistor, I., Universitatea în perioada 1989-2009, în **Istoria Universității**, cit. supra, p. 654

- 12)** Havârneanu, C., Neculau, A., 2007, Eduard Gruber (1861 - 1896) un precursor al psihologiei experimentale în România, în volumul *Centenarul Psihologiei la Universitatea din București, 28-29 octombrie, 2007*, Partea I, p 195- 200, Editura Universității București